

WOJCIECH JAKUBOWSKI

DOKTRYNA, KULT I ORGANIZACJA KOŚCIOŁA MORMONÓW

Powstanie Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich (mormonów) jest fenomenem natury psychologicznej, socjologicznej, a nade wszystko religijnej¹. Wyznanie, które narodziło się na kontynencie amerykańskim w pierwszej połowie XIX w. wśród imigrantów przybyłych do Nowego Świata z Niemiec, Skandynawii, Irlandii i Anglii, jest ewenementem nie tylko w wymiarze Ameryki. Mormonizm w trakcie swojej – jak na religię – krótkiej historii przeszedł ewolucję od sekty pogardzanej i prześladowanej przez otoczenie do szanowanego i żywotnego wyznania².

ROZWÓJ KOŚCIOŁA MORMONÓW

Założycielem „nowej religii” był wedle doktryny mormonów sam Chrystus, który misję odnowienia Swego kościoła na Ziemi powierzył ubogiemu amerykańskiemu chłopcu Józefowi Smithowi. Mor-

¹ W aspekcie teologicznym mormoni, nazywając się „świętymi”, odwołują się do biblijnego oznaczenia członków kościoła i nie nadają sobie żadnego specjalnego statusu. Por. *Media Pack*, [b.m.r.]; P. Stawiński, *Mormonizm*, w: *Sekty i związki wyznaniowe*, red. J. Sztumski, Kielce 2000, s. 86; por. także: J. B. Allen, G. M. Leonard, *The Story of the Latter-day Saints*, Deseret 1976; N. Anderson, *Deseret Saints*, Chicago 1942; T. O’Dea, *The Mormons*, Chicago 1957; S. Piekarski, *Prawdy i herezje*, Warszawa 1930.

² Tamże, s. 84.

moni zaliczani tradycyjnie – acz niesłusznie – do wyznań protestanckich, nie identyfikują się z żadnym szerszym nurtem religijnym w ramach chrześcijaństwa. Specyficzna doktryna nie pozwala bowiem na uznanie ich za wspólnotę chrześcijańską³.

Rozwój wiąże się z osobą Józefa Smitha (1805-1844). Wedle *History of the Church* w 1820 r. Smith doznał pierwszej wizji, kiedy to Ojciec i Syn, odpowiadając na pytanie odnośnie do przynależności do jakiegoś kościoła, nakazali mu, aby nie przystępował do żadnego wyznania, gdyż wszystkie są w błędzie i stanowią hańbę w oczach Pana⁴. Ogłosivszy fakt uzyskania pouczeń od Boga, ściągnął Smith na siebie szykany i prześladowania ze strony religijnie skłóconego środowiska. To, co od początku wyróżniało mormonów i co przysparzało im tak wielu wrogów oraz zbrojnych oponentów, to ostentacyjne manifestowanie własnego posłannictwa jako ludu wybranego i alienowanie się od społeczności lokalnej. Do tego doszła walka o dominację ekonomiczną na wybranym terenie i zbrojne zajęcie ziem nad Wielkim Jeziorem Słonym w stanie Utah w celu założenia tam własnego mormońskiego państwa⁵. W dniach 21-22 września 1823 r. podczas kolejnego widzenia Smitha nawiedził anioł Moroni, który ujawnił fakt ukrycia świętej księgi napisanej na złotych płytach. Anioł miał pouczyć także Smitha co do jego roli w dziele odnowienia ewangelii i przetłumaczenia *Księgi Mormona* (od imienia Mormona, ojca anioła Moroni).

Pierwsi zwolennicy nauk Smitha rekrutowali się, tak jak jego rodzina, głównie spośród przybyszów z innego miejsca – głównie ludzi, którzy nie zdążyli lub w ogóle nie dane im było zająć istotniejszej pozycji w hierarchii społecznej. Byli to ludzie, którzy niewiele

³ Por. np.: A. Tokarczyk, *Protestantyzm*, Warszawa 1980, s. 222-230. W materiałach informacyjnych Biura Kościoła w Warszawie czytamy m.in.: „Mormoni nie są protestantami ani żadnym kościołem wymyślonym przez człowieka; wiedzą, że Chrystus przyszedł na świat i sam osobiście odnowił swój Kościół”. *Czy wiesz, że mormoni* [...], Warszawa [b.r.]. Por. także: J. J. Barret, *Joseph Smith and the Restoration*, Provo 1982; L. L. Bennion, *The Religion of the Latter-Day Saints*, 1940.

⁴ Tamże.

⁵ M. Libiszowa-Żółtkowska, *Kościoły i związki wyznaniowe w Polsce*, Warszawa 2001.

skorzystali z dostatku obiecywanego przez Amerykę, dość anonimowa masa członkowska licznych kościołów, do jakiej zwrócił się Smith, nazywając ich „świętymi” i obiecując rządy⁶.

6 kwietnia 1830 r. Józef Smith Jr zorganizował w Fayette (Nowy Jork) Kościół Chrystusa (Church of Christ). Już 9 czerwca zebrała się pierwsza konferencja Kościoła, który skupiał 27 wiernych. Druga, mająca miejsce 26 września 1830 r., zgromadziła już 62 osoby. Początkowo mormonizm był ruchem ubogich farmerów, którzy znaleźli w nim oparcie duchowe i ekonomiczne⁷. Rychło jednak rozpoczęto aktywną działalność misyjną. Początkowo objęto nią stany Nowy Jork, Missouri i Ohio. 4 lutego 1831 r. został wyświęcony biskup Kościoła Edward Partridge, 18 grudnia – pierwszy patriarcha Kościoła, Józef Smith Sr.

Wiosną 1831 r. mormoni osiedlili się w Ohio, potem w Missouri (gdzie w Kirtland w 1838 r. nastąpił krach ich banku Safety). Mimo że jako miejsce, na którym miał stanąć Nowy Syjon, wskazano Independence, nie zarzucono zamiaru osiedlenia się w Kirtland. Pomimo wygnania Świętych z Independence „uważają nadal mormoni to miejsce za przyszły Syjon, a obecną stolicę nad Wielkim Jeziorem Słonym za czasowy tylko pobyt i miejsce wygnania”⁸.

W 1838 r. w Kirtland i okolicy doszło do wystąpień antymormońskich. Prześladowania skierowane przeciwko Świętym spowodowały, że opuścili oni Kirtland, zakładając w Missouri nową osadę Far West. Przybyły tam 4 marca 1838 r. Józef Smith popadł w konflikt z najbliższymi współpracownikami pionierskiego okresu Kościoła, skutkiem czego ekskomunikowano Davida Whitmera i Oliwiera Cowdery’ego. Mormoni zbudowali świątynię, dzięki czemu Far West stało się namiastką Independence. Głoszone tam kazania stały się przyczyną kolejnych konfliktów z wyznawcami innych religii. Już w 1839 r. mormoni zostali wygnani do Illinois. Rok później, przekroczywszy Missisipi, osiedlili się w hrabstwie Hancock, gdzie na brzegach rzeki

⁶ P. Stawiński, *Mormonizm*, s. 64; por. M. E. Marty, *Pilgrims in Their Own Land. 500 Years of Religion in America*, New York 1987, s. 200.

⁷ M. Libiszowa-Żółtkowska, *Kościoły i związki wyznaniowe w Polsce*.

⁸ *Encyklopedia kościelna*, Warszawa 1883, s. 129.

pobudowali nową siedzibę – Nauvoo⁹. „Słowem mieli mormoni w granicach stanu Illinois urządzić teokrację, do przewodniczenia której powołany był Smith jako zwierzchnik cywilny, generał, prorok, naczelnik kościoła i natchniony organ woli Bożej. Jakby czarodziejską siłą wyrosło niby z ziemi nowe piękne miasto. Prawodawstwo stanu Illinois udzieliło jego mieszkańcom tak rozległych swobód, że wobec urzędników stanu faktycznie byli prawie niepodległymi”¹⁰.

Rok 1844 przyniósł następny poważny konflikt, brzemienny w następstwa, określające dalszy bieg historii Kościoła¹¹. Grupa dysyden-

⁹ Nauvoo – z hebr. *nâvâ* – oznacza „piękne miejsce”.

¹⁰ *Encyklopedia kościelna*, s. 129.

¹¹ Jak zauważa A. M. Wójtowicz (*Mormoński okultyzm*, www.racionalista.pl) jeszcze 15 marca 1842 r. Joseph Smith został przyjęty do masonerii. Następnego dnia otrzymał drugi i trzeci z najwyższych stopni w loży. 4 maja 1842 r. jako przywódca Kościoła mormońskiego zaraz po tym wydarzeniu wprowadził do swojej grupy wyznaniowej ceremonię *endowment*, będącą kopią obrzędów wolnomularskich. Wiele znaków, symboli czy też „uchwytów ręki” zaczerpnął właśnie stamtąd. Pisząc o kontaktach Smitha z masonerią, Wójtowicz stwierdza, iż nie sposób jest nie nadmienić, że właśnie on był twórcą Loży w Nauvoo. „Wielu historyków amerykańskich stwierdza, że z biegiem czasu masoneria zaczęła wywierać wpływ na mormonizm. Smith również z czasem włączył masoński rytuał do Księgi Mormona, o czym pisze John L. Brooke w swojej książce *The Refiner's Fire: The Making of Mormon Cosmology, 1644-1844*. Opisując w sposób gawędziarski, Brooke przedstawia w swojej pracy historię odkrycia złotych płyt i tworzenia *Księgi Mormona*. Jego zdaniem stan Vermont był terenem nadającym się wspaniale dla bractwa wolnomularskiego. Zdaniem Johna Brooke'a wolnomularstwo w wydaniu mormońskim było ściśle powiązane z rzekomo odnalezionymi przez Smitha złotymi płytami. Kamienny skarbiec, o którym często mawiał Smith, również był urządzony na styl masoński, mając Królewski Łuk. To właśnie pod nim, zdaniem Smitha, przemawiał niegdyś prorok Enoch, objaśniając masońskie misteria. W jego również wnętrzu znajdowała się złota płyta, podtrzymywana przez cztery kolumny na wzór świątyni Salomona. W kosmologii Smitha prorok Enoch odgrywał centralną rolę. W czerwcu 1829 r. Smith obiecał Oliverowi Cowdery'emu, Davidowi Whitmerowi i Martinowi Harrisowi, którzy nie tylko (rzekomo) widzieli złote płyty, ale i kamienie Urim i Thummim, otrzymanie szpady Labana. Wszystkie te artefakty posiadały swoją masońską analogię. Lucy Mack Smith w swoim rękopisie podaje, że najbardziej zaangażowanym w rozwój loży masońskiej był oprócz Smitha Oliver Cowdery, który usilnie przez okultystyczne sztuczki starał się wraz ze Smithem zabiegać o zdobycie coraz to nowych zdolności. Kontakty Smitha z wolnomularstwem z biegiem czasu spowodowały, że sam Smith stawał się coraz bardziej «zawily». Mormoński

tów, popadłszy w konflikt z Józefem Smithem, rozpoczęła wydawanie pisma „Nauvoo Expositor” („Demaskator”), w którym krytykowano tak samego proroka, jak i jego najbliższych współpracowników. Prorok, będąc zarazem merem miasta, wydał polecenie zniszczenia pras w drukarni wydającej „Nauvoo Expositor”. Czyn ten wywołał zdecydowaną reakcję władz hrabstwa. Nakazano aresztowanie Józefa Smitha, jego brata Hiruma oraz innych mormonów oskarżonych o współudział¹². Dla wyegzekwowania nakazu powołano pod broń milicję hrabstwa. Wobec gróźb dowodzącego milicją gubernatora Illinois zburzenia miasta i stosowania odpowiedzialności zbiorowej, Józef Smith wraz z pozostałymi przywódcami mormońskimi, aby uniknąć rozlewu krwi, zdecydował poddać się zarządzeniom władz. Mormoni zostali uwięzieni w areszcie w Carthagenie. Gubernator stanu poręczył aresztowanym bezpieczeństwo osobiste. 27 czerwca 1844 r. sfanatyzowany tłum przeciwników religii mormońskiej, prowadzony przez predykanta Levi’ego Williamsa wtargnął do więzienia, mordując Józefa Smitha i jego brata¹³. Śmierć pierwszego Proroka stała się wydarzeniem otwierającym nowy okres w historii Kościoła.

apostoł John Widtsoe stwierdza, że duża grupa mormońskich przedstawicieli była związana z masonerią. Do niej należy zaliczyć: brata Josefa Hyruma, Hebera C. Kimballa, Elijaha Fordhama, Newela K. Whitneya. Z czasem Smith również należał (dość agresywnie), by tego typu kontakty miał Adams i John C. Bennett. Wobec tak dużego zainteresowania (najprawdopodobniej wymuszonego przez Smitha) wolnomularstwem mormoni złożyli petycję do Wielkiego Mistrza Stanu Illinois z prośbą o założenie nowej loży w Nauvoo. Dopinają swego w 1842 r., mimo iż nie otrzymali jeszcze oficjalnej zgody z Illinois. Początki związków Smitha z masonerią zostały również opisane w historii Kościoła mormońskiego. Pod datą 15 marca 1842 r. możemy przeczytać: «Wieczorem otrzymuje pierwszy stopień w loży masońskiej w Nauvoo» (s. 552). Jego członkostwo w masonerii w poważnym stopniu oddziaływało na rozwój Kościoła mormońskiego, a zwłaszcza ceremonii świątynnych. Niektórzy historycy przyjmują za datę pierwszych kontaktów Smitha z masonerią dzień 15 marca 1842 r. Niecałe dwa miesiące później, a więc 4 maja 1842 r., Smith przedstawił swoją koncepcję wystroju świątyni mormońskiej upodobnionej na styl masoński”.

¹² Por. także: C. Vidal Manzanares, *Prekursorzy Nowej Ery*, Warszawa 1994, s. 112.

¹³ Por. *Encyclopedia Italiana*, t. XXIII, Roma 1934, s. 862.

ŚWIĘTE KSIĘGI

W Kościele mormonów szczególny status mają cztery księgi. Są nimi: Biblia, wspomniana *Księga Mormona*, *Perła Wielkiej Wartości* (*The Pearl of Great Price*, 1833) oraz *Nauki i przymierza* (*The Doctrine and Covenants of the Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints*, 1835). Biblia cieszy się autorytetem i jest uznawana za słowo Boże, „o ile jest poprawnie przetłumaczona”. Józef Smith pracował nad własnym tłumaczeniem Biblii¹⁴.

Księga Mormona traktowana jest przez wyznawców Kościoła Świętych w Dniach Ostatnich jako tom pism świętych podobny do Biblii. Stanowi kronikę postępowania Boga ze starożytnymi mieszkańcami obu Ameryk i zawiera, jak wierzą mormoni, pełnię wiecznej ewangelii¹⁵. Według nich *Księga* została spisana przez wielu starożytnych proroków w duchu natchnienia i objawienia. Ich słowa zapisane na płytach ze złota zostały w części przytoczone i streszczone przez proroka, historyka o imieniu Mormon.

Najważniejszym wydarzeniem opisanym w *Księdze Mormona* jest ukazanie się Chrystusa Pana wśród Nefitów wkrótce po Jego zmartwychwstaniu. *Księga* podaje zasady ewangelii, wyjaśnia plan zbawienia i naucza, co powinni czynić ludzie, aby osiągnąć chwałę zbawienia w życiu przyszłym. Gdy Mormon ukończył zapis, przekazał płyty swemu synowi Moroniemu, który „dopisawszy nieco od siebie”, ukrył je na wzgórzu Cumorah, skąd „we właściwym czasie” zostały wydobyte przez J. Smitha.

Rozdział 27 z 2 *Księgi Nefiego* jest proroczym opisem przekazania *Księgi Mormona* Smithowi i jej przetłumaczenia. Mówi on o tym, że *Księga* zostanie przekazana tylko jednemu człowiekowi, który pokaże ją jedynie trzem, a następnie kilku świadkom, oryginału jednak nie otrzyma na stałe. Tłumaczenia dokona człowiek bez wykształcenia, gdyż specjaliści odmówią tej pracy. Całość objawienia nie zostanie jednak od razu przekazana ludziom. „Jednak nie ruszaj tego, co jest zapieczętowane, bo przekazę to we właściwym dla Mnie

¹⁴ P. Stawiński, *Mormonizm*, s. 90-91.

¹⁵ *Media Pack*, Salt Lake City [b.r.].

czasie, i wykażę ludziom, że mają dokonać Mego dzieła. Gdy więc odczytasz słowa, które nakazałem ci odczytać, i gdy otrzymasz oświadczenia świadków, które ci obiecałem, wtedy zapieczętujesz ponownie Księgę i ukryjesz mi ją, abym mógł zachować słowa, których nie odczytałeś, a w Mojej mądrości uznaję za stosowne wyjawienie ludziom wszystkiego”.

Księga Mormona opisuje przede wszystkim dzieje narodów Nefitów i Lamanitów. W pierwszym roku panowania Sedecjasza, króla Judy (wg wyliczeń mormonów ok. 600 r. przed Chr.), wystąpił wraz z innymi prorokami mąż imieniem Lehi, wypominając Żydom ich odstępstwo od Boga. Na skutek prześladowań Lehi z całą rodziną uciekł na pustynię, by później dotrzeć przez ocean na kontynent amerykański. Jego potomkowie dali początek narodowi Nefitów, którzy pozostali wierni przymierzu z Bogiem, i Lamanitów prześladowujących Nefitów. 3 *Księga Nefiego* opowiada o wydarzeniach w Ameryce po zmartwychwstaniu Chrystusa. Jezus ukazał się Nefitom, przekazując im swoją ewangelię, oraz powołał dwunastu apostołów. *Księga Mormona* kończy swoją relację ok. 421 r. po Chr., gdy Nefici zostali ostatecznie pokonani i zginęli z ręki Lamanitów w bitwie wokół wzgórza Cumorah. Lamanici natomiast ukarani wcześniej za swoje grzechy czerwonym kolorem skóry stali się przodkami większości plemion indiańskich¹⁶.

W skład *Księgi Mormona* wchodzi także licząca 15 rozdziałów *Księga Etera*. Opisuje ona dzieje narodu Jeredów. Podczas budowy „wielkiej wieży” Bóg pomieszał ludziom języki. Oszczędził tylko Jereda, jego brata i przyjaciół oraz obiecał zaprowadzić ich do ziemi obiecanej, którą dla Jeredów stała się Ameryka. Na skutek odstępstwa potomków Jereda od przymierza z Bogiem zostali oni ukarani wojnami, w których całkowicie wyginęli.

Tłumaczenie tekstu ze złotych płyt ogłoszone w 1830 r. jako *Księga Mormona* przez niektóre źródła jest traktowane jako częściowy plagiat historycznej powieści Solomona Spauldinga *Manuscript*

¹⁶ E. Piechocka-Błaszke, W. Jakubowski, J. Suwart, *Mormoni*, INP UW, mps pow.

*Story*¹⁷. Dowodzić tego ma fakt, iż aczkolwiek księga miała powstać w czasach przedchrześcijańskich, zawiera liczne cytaty z angielskiego przekładu Biblii z 1611 r., zwanego Wersją Autoryzowaną Króla Jakuba I¹⁸. Nadmienimy, że w doktrynie Świętych *Księga Mormona* istnieje nie zamiast Biblii, ale obok Biblii¹⁹. Uznawanie autorytetu *Księgi Mormona*, jej treść oraz miejsce w doktrynie pozwalają na dowodne zakwestionowanie tezy o chrześcijańskim charakterze Kościoła mormonów.

Perła Wielkiej Wartości składa się z trzech części²⁰:

1) *Księgi Mojżesza* (*The Book of Mose's*) objawionej Smithowi w czerwcu i grudniu 1830 r. Zawiera ona pisma Mojżesza, których brak w Biblii. Dotyczą one m.in. stworzenia świata, celu stworzenia i upadku pierwszych ludzi.

2) *Księgi Abrahama* (*The Book of Abraham*), która – jak wierzą mormoni – została przetłumaczona przez Smitha z papirusu znalezio-

¹⁷ Zgodnie ze świadectwem Józefa Smitha oraz Trzech i Ośmiu Świadków tekst *Księgi Mormona* miał być sporządzony w języku, który Smith nazwał reformowanym językiem egipskim. Po dokonaniu tłumaczenia na język angielski płyty zostały na powrót zabrane przez anioła Moroniego.

¹⁸ Według tej wersji protestanckiej kaznodzieja Salomon Spaulding napisał romans, w którym naśladując księgi Starego Testamentu, przedstawił pochodzenie amerykańskich Indian od zaginionego pokolenia Izraela i osiedlenie się ich w Ameryce. Spaulding oddał swój rękopis do drukarni w Pittsburgu w celu wydania go drukiem, co jednak nie nastąpiło, gdyż zmarł w 1826 r. Wówczas to zecer drukarni Sydney Rigdon zrobił odpis z oryginału, zniszczył oryginalny rękopis, a następnie wspólnie ze Smithem napisał *Księgę Mormona*. Gdy w 1830 r. ukazała się *Księga Mormona*, zauważono pewne podobieństwa z tekstem Spauldinga. Żył bowiem wielu ludzi, którzy czytali rękopis i pamiętali ważniejsze fakty i imiona, takie jak Nefi, Lehi, Moroni, Mormon.

¹⁹ Według doktryny mormonizmu Biblia mówi o *Księżce Mormona* następująco: 1) Ezechiel prorokuje, że będą dwie Księgi – Księga Judy (Biblia) i Księga Józefa (*Księga Mormona*) – Ez 37, 15-23; 2) Apokalipsa mówi, kto objawi nowe Posłanie – Ap 14, 6-7; 3) Od Izajasza dowiadujemy się, kto i jak ją przetłumaczy – Iz 29, 2-4, 11-14; 4) Autor Psalmów wspomina, że *Księga Mormona* wyjdzie z ziemi – Ps 85, 12; 5) Mojżesz wyjaśnia, kim są ludzie, o których mówi *Księga Mormona* (potomkowie Józefa) – Rdz 49, 22-26; 6) Jezus wspomina o ludziach z *Księgi Mormona* i o tym, że ich odwiedzi – J 10, 15-16.

²⁰ W literaturze funkcjonuje także inne tłumaczenie tytułu dzieła: *Drogocenna Perła*. Por. C. Vidal Manzanares, *Prekursory Nowej Ery*, s. 112.

nego w Egipcie i także mówi o stworzeniu świata, o Bogu i kapłaństwie²¹.

3) Pism Józefa Smitha zawierających dokonany przezeń przekład rozdziału XXIV Ewangelii Mateusza, wyjątki z *Historii Kościoła* oraz *Zasady wiary*.

Nauki i przymierza są zbiorem współczesnych proroctw danych Józefowi Smithowi oraz jego następcom²². Księga zawiera wyjaśnienia dotyczące organizacji Kościoła i hierarchii kapłańskiej, interpretacji niektórych nauk biblijnych, wierzenia specyficzne dla religii mormonów oraz przepowiednie dotyczące przyszłości. Stanowi fundamentalny dokument o znaczeniu teologicznym i organizacyjnym. Kwestia autorytatywnych pism w Kościele mormonów nie jest zamknięta, gdyż wierzy on w ciągłość objawienia²³.

ZASADY WIARY

Wśród dogmatów uwagę zwracają przede wszystkim: 1) pełnia wiecznej ewangelii; 2) autentyczność *Księgi Mormona*; 3) misja proroka Józefa Smitha Juniora, który otrzymawszy nowe powszechne objawienie, odnowił na Ziemi prawdziwy Kościół, 4) negacja grzechu pierworodnego, 5) materialna natura Boga, 6) potencjalna identyczność natury ludzkiej i boskiej. Mormoni wierzą w szybkie, ponowne przyjście na świat Chrystusa (drugi adwent) w celu objęcia tysiącletnich rządów (Dni Ostatnie).

Kościół przyjmuje trzynaście artykułów wiary²⁴:

1) Wierzymy w Boga, Wiecznego Ojca, w Jego Syna Jezusa Chrystusa i w Ducha Świętego.

²¹ Starożytne papirusy miał Smith odnaleźć we wnętrzu mumii, którą kupił od właściciela wędrownego cyrku.

²² Inne tłumaczenie tytułu: *Doktryny i pakt*. Por. C. Vidal Manzanares, *Prekursorzy Nowej Ery*, s. 112.

²³ J. Stawiński, *Mormonizm*, s. 91.

²⁴ G. Melton, *Encyclopedic Handbook of Cults in America*, New York-London 1986, s. 31-32; por. także: M. Libiszowa-Żółtkowska, *Kościół i związki wyznaniowe w Polsce*, s. 89-90.

2) Wierzymy, że ludzie zostaną ukarani za swe własne grzechy, a nie za grzech pierworodny Adama.

3) Wierzymy, że przez zadośćuczynienie Chrystusa cała ludzkość, przestrzegająca praw i obrzędów ewangelii, może dostąpić zbawienia.

4) Wierzymy, że podstawowymi zasadami i obrzędami ewangelii są:

- wiara w Pana Jezusa Chrystusa,
- odpokutowanie,
- chrzest przez zanurzenie dla odpuszczenia grzechów,
- nałożenie rąk dla otrzymania daru Ducha Świętego.

5) Wierzymy, że do nauczania ewangelii i odprawiania jej obrzędów konieczne jest powołanie od Boga przez prorocstwo i nałożenie rąk przez tych, którzy mają Jego pełnomocnictwo.

6) Wierzymy w poprawność organizacji, jaka istniała we wczesnym Kościele Jezusa Chrystusa, tj. organizacji z apostołami, prorokami, pastorami, nauczycielami, ewangelistami itd.

7) Wierzymy w dar języków, prorocstwa, objawienia, wizji, uzdrawiania, tłumaczenia języków itd.

8) Wierzymy, że Biblia jest słowem Bożym, o ile jest poprawnie przetłumaczona. Wierzymy także, że *Księga Mormona* jest słowem Bożym.

9) Wierzymy we wszystko, co Bóg objawił, wszystko, co teraz objawia, i wierzymy także, że objawi On jeszcze wiele wielkich i doniosłych rzeczy w odniesieniu do Królestwa Bożego.

10) Wierzymy, że nastąpi dosłowne zgromadzenie Izraela i przywrócenie Dziesięciu Plemion. Wierzymy, że Syjon (Nowa Jerozolima) zostanie zbudowany na kontynencie amerykańskim, że Chrystus będzie osobiście królował na Ziemi, która zostanie odrodzona i otrzyma swą rajska chwałę.

11) Domagamy się przywileju czczenia Wszechmogącego Boga według tego, co nam dyktuje nasze sumienie i przyznajemy ten sam przywilej wszystkim ludziom – niech czczą na swój sposób, gdziekolwiek i cokolwiek czcić pragną.

12) Wierzymy w posłuszeństwo królom, prezydentom, władcom i rządóm, w przestrzeganie, poszanowanie i poparcie dla prawa.

13) Wierzymy w uczciwość, wierność, cnotę, dobrą wolę, szlachetność i dobroczynność wobec wszystkich ludzi, w istocie możemy powiedzieć, że kierujemy się upomnieniem Pawła – we wszystkim mamy pełną nadzieję i ufność, przetrwaliśmy wiele i mamy nadzieję wytrwać do końca; wszystko, co jest cnotą, zaletą, uznane za dobre czy godne pochwały, staje się naszym celem.

KONCEPCJA BOGA I NATURY LUDZKIEJ

W teologii mormońskiej Bóg jest stwórcą oraz rzeczywistym Rodzicem każdego człowieka. Każdy człowiek przed przyjściem na świat żył w świecie duchów. Istniał tam w tej samej formie, jak podczas życia na ziemi, ale nie miał ciała z krwi i kości; miał jednak uszy, oczy, posiadał inteligencję, mógł przenosić się z miejsca na miejsce, wykonywał określone zadania (preegzystencja). Każdy przygotowywał się do swego zadania na ziemi. Łączy się to z zasadą naznaczenia z góry. Należy jednak odróżnić naznaczenie z góry od przeznaczenia²⁵. Człowiek jest przeznaczony przez Boga do wykonania określonego zadania; ponieważ posiada wolną wolę, może odmówić jego wykonania. Z chwilą przyjścia na świat ludziom jest odbierana świadomość życia w świecie duchów i pozostaje jedynie kierowanie się głosem Boga płynącym z Pisma Świętego, prorocत्व i natchnienia Ducha Świętego. Chrystus był pierwszym duchem zrodzonym z niego i jest uważany za starszego brata wszystkich ludzi.

Pomiędzy Bogiem, Chrystusem a ludźmi nie istnieje różnica inna niż tylko stopień doskonałości. Ludzie mają po Rodzicach dar rozwijania w sobie cech boskich, mogą zatem stać się kiedyś doskonali, jak ich Rodzice w niebie. Plan Boga przewidywał stworzenie dla ludzi na ziemi miejsca próby. Jeśli w swojej ziemskiej egzystencji ludzie, pozbawieni na ten czas przymiotów niebiańskich, przebrną pomyślnie, dokonując właściwego wyboru między dobrem a złem, otrzymają

²⁵ Mormoni powołują się na słowa Jeremiasza: „Wybrałem cię sobie, zanim cię utworzyłem w łonie matki, zanim się urodziłeś, poświęciłem cię, na proroka narodów przeznaczyłem cię” (Jr I, 5).

nieśmiertelne ciało. Staną się podobni Bogu. Jako że Bóg wiedział, iż ludzie na ziemi będą grzeszyć, posłał Odkupiciela. Zgłosiło się dwóch braci – Jezus i Lucyfer. Pierwszy chciał dać wzór do naśladowania i ofiarować się za grzeszników, drugi – zmusić wszystkich do właściwego postępowania. Wybrany został Jezus i on zrealizował swoją misję. Szatan natomiast zbuntował się i został strącony²⁶.

Osoby Trójcy Świętej są jednym w działaniu i myśli, ale odrębne w sensie fizycznym. Są istotami cielesnymi, jedynie Trzecia Osoba ma charakter duchowy.

Upadek Adama zgodny był z wolą Bożą. Pozwolił ludziom poznać dobro. „Oto trzeba – głosi *Księga Mormona* – aby wszystko miało swoje przeciwieństwo. Gdyby było inaczej [...] sprawiedliwość nie mogłaby istnieć ani nieszczęście, ani świętość, ani żal grzesznika, ani dobro, ani zło. Wszystko byłoby jedno i to samo, i co Bóg stworzył, pozostałoby bezwładne, nie mając ani życia, ani nie będąc martwe, nie będąc śmiertelne, nie doznając ani szczęścia, ani nieszczęścia, wrażliwości czy znieczulenia. A więc Pan Bóg dał człowiekowi swobodę działania, albowiem człowiek nie mógł mieć swobody działania, jeśli nie był nęcony przez jedno i drugie. I jeśli Adam nie popełniłby wykroczenia, nie upadłby, lecz pozostał w ogrodzie w Edenie. I wszystko, co zostało stworzone, musiałyby pozostać w takim stanie, w jakim zostało stworzone, i Adam i Ewa musieliby pozostać w tym stanie na zawsze, bez końca. Nie mieliby dzieci, pozostałoby więc w niewinności, nie odczuwając radości, gdyż nie znalazłoby nieszczęścia, nie czyniąc nic dobrego, albowiem nie znalazłoby grzechu. Ale wszystko stało się według mądrości Tego, który wie wszystko. Upadek Adama nastąpił, aby ludzie mogli przyjść na świat i ludzie przychodzą na świat, aby mogli osiągnąć szczęście. Podczas życia na ziemi wolno więc ludziom postępować jak chcą. I wszystko jest im dane, co jest pożyteczne dla człowieka. Wolno im wybrać wolność i życie wieczne dzięki wielkiemu wstawiennictwu za wszystkich ludzi; mogą też wybrać niewolę i śmierć według niewoli i władzy diabła, który dąży do tego, aby wszyscy ludzie byli tak samo jak on nieszczęśliwi”.

²⁶ J. Stawiński, *Mormonizm*, s. 92.

MILLENNIUM

Mormoni oczekują powtórnego przyjścia Chrystusa, ponownego zgromadzenia zagubionych plemion izraelskich i tysiącletniego królowania na odrodzonej ziemi w swojej stolicy, Nowej Jerozolimie, na ziemi amerykańskiej²⁷. Na ziemi będą wówczas żyć jedynie ludzie sprawiedliwi, szlachetni i uczciwi, ale nie będą to jedynie Święci w Dniach Ostatnich. Nadal będą istniały odmienne religie. Ostatecznie jednak wszyscy staną się mormonami. Szatan będzie bezsilny, nie będzie chorób i śmierci. Okres Millennium zakończy decydująca bitwa, w której Szatan zostanie ostatecznie pokonany, później zaś nastąpi sąd ostateczny. Najbardziej zatwardziali grzesznicy zostaną wraz z Szatanem wyrzuceni do zewnętrznej ciemności, pozostali – zależnie od swojego życia na ziemi, przyjęcia chrztu za życia lub po śmierci, zawarcia małżeństwa na wieczność itp. – zostaną zaliczeni do jednego z Królestw: Celestialnego (od łac. *caelum* – niebo; najwyższe – pełna chwała Boga – Ojca), Terrestrialnego (od łac. *terra* – ziemia – jako ciało niebieskie, łąd) lub też Telestialnego (od łac. *tellus* – ziemia – jako grunt, posiadłość)²⁸.

SPECYFIKA TEOLOGII MORMONÓW

Kościół mormonów sam stwierdza, że jest wyznaniem chrześcijańskim, całkowicie aprobującym opis narodzin, życia i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa podany w Nowym Testamencie. Zgadza się z twierdzeniem, że Jezus Chrystus jest Synem Bożym i Zbawicielem ludzkości, jednakże – twierdzi – jako jedyne wyznanie chrześcijańskie oddaje ważne i charakterystyczne nauki. Przede wszystkim Kościół, który założył na ziemi sam Chrystus, nie przetrwał długo po śmierci apostołów. Do wczesnego Kościoła wprowadzono wiele zmian, niemających uzasadnienia ani w Piśmie Świętym, ani w objawieniach. Według mormonów prostą formę nabożeństwa zastąpiono

²⁷ Tamże, s. 93.

²⁸ NiP LXXVI, 1-19.

w Kościele formalizmem i zabobonami, radykalnie zmieniono koncepcję boskości, chrzest przez pokropienie wyparł chrzest przez zanurzenie, wprowadzono chrzest niemowląt oraz znacznie zmieniono organizację i zarząd Kościoła, w tym wyniesienie statusu biskupa Rzymu.

Nie są to zmiany kosmetyczne, lecz zafalsyfikowanie zasad wiary, które pozostawił Chrystus. One właśnie – zdaniem mormonów – doprowadziły do totalnego odstępstwa. W swej wymowie więc, jak stwierdza G. H. Bousquet, teologia mormońska jest odmienna od teologii chrześcijańskiej²⁹.

Mormońska wizja społeczności ziemskiej w perspektywie zbawienia

1	Prawowierni mormoni	Wyższe kapłaństwo – porządek melchizedekowy (<i>Melchizedek Priesthood</i>)	Prorok (<i>Prophet</i>) Apostołowie (<i>Apostles</i>) Patriarchowie (<i>Patriarchs</i>) Siedemdziesiąci (<i>Seventies</i>) Arcykapłani (<i>High Priests</i>) Starsi (<i>Elders</i>)
		Niższe kapłaństwo – porządek aaronowy (<i>Aaronic Priesthood</i>)	Kapłani (<i>Priests</i>) Nauczyciele (<i>Teachers</i>) Diakoni (<i>Deacons</i>)
		Wierni niebędący kapłanami (<i>Members without Priesthood</i>)	Wierni niebędący kapłanami, którzy przekroczyli wiek ośmiu lat Dzieci poniżej ośmiu lat (<i>Children under Eight</i>)
2	Ludzie żyjący sprawiedliwie, którzy wprawdzie słyszeli o nauce Świętych w Dniach Ostatnich, ale inny człowiek przyjął za nich chrzest		
3	Sprawiedliwi, którym nie była znana nauka mormonów, za których inna osoba przyjęła chrzest zastępczy przed nastaniem Tysiącletniego Królestwa Chrystusa		
4	Wszyscy inni ludzie, którzy pragnąć będą prawdziwego chrztu dla zbawienia duszy, a po drugim przyjściu Chrystusa na ziemię skorzystają z ostatniej szansy, jaka będzie Jego tysiącletnie panowanie.		

Opracowano na podstawie: T. G. Alexander, *The Mormon People. Their Character and Traditions*, Provo 1980, s. 5; *Enciclopedia Italiana*, t. XXIII, s. 864; A. Tokarczyk, *Protestantyzm*, s. 228.

²⁹ G. H. Bousquet, *Les Mormons*, Paris 1967, s. 113.

KULT

Specyfiką religii mormońskiej jest rozróżnienie kultu publicznego od obrzędów świątynnych, w których – za zgodą biskupa – mogą brać udział jedynie członkowie Kościoła.

Kult publiczny, skromny w swej obrzędowości, wywodzi się z rytu protestanckiego. Obejmuje on: 1) chrzest przez zanurzenie, którego można udzielać już ośmioletnim dzieciom; 2) zebrania sakramentalne, podczas których na pamiątkę męki Chrystusa spożywa się chleb i pije wodę; 3) lektura świętych Pism; 4) małżeństwo doczesne (do śmierci).

Kult świątynny obejmuje: 1) *endowment* (obdarowanie) – nadanie Ducha Świętego³⁰, 2) małżeństwo na wieczność, umożliwiające po śmierci udział w pełnej chwale Boga, 3) chrzest za umarłych *per procura*³¹.

W kulcie istotne znaczenie ma chrzest przez zanurzenie w wodzie. Zasada chrztu zastępczego doprowadzić ma do chrztu powszechnego, co umożliwi ludzkości zbawienie w tysiącletnim królestwie Chrystusa na ziemi. W tym celu mormoni prowadzą na potężną skalę badania genealogiczne, odtwarzając drzewa rodowe nie tylko swoich wyznawców, ale i wszystkich innych ludzi. Żyjący wierni, dokonują więc chrztów zastępczych, by zapewnić swoim przodkom udział w tysiącletnim królestwie³².

W 2001 r. Kościół katolicki oficjalnie ogłosił, że nie może uznawać ważności chrztu udzielanego w Kościele mormonów³³. Decyzja ta oznaczała zmianę wcześniejszej praktyki, wedle której osoba

³⁰ Istotą *endowment* jest konfirmacja (zatwierdzenie członkostwa w Kościele) i nadanie Ducha Świętego. Wierny jest uprawniony do otrzymywania wskazówek i natchnienia Ducha, o ile jest tego w sumieniu godzien.

³¹ Por. 1 Kor 15, 29.

³² Por. M. Libiszowa-Zółtkowska, *Kościół i związki wyznaniowe w Polsce*, s. 89.

³³ Kongregacja Nauki Wiary udzieliła negatywnej odpowiedzi na pytanie (*responsum ad dubium*) Konferencji Episkopatu USA w sprawie ważności chrztu udzielanego w Kościele mormonów. Orzeczenie Kongregacji zatwierdził papież Jan Paweł II podczas audiencji udzielonej prefektowi Kongregacji. Por. „Osservatore Romano”, 16-17 luglio 2001; *L'Attività della Santa Sede 2001*, Città del Vaticano 2002, s. 704.

ochrzczona w Kościele mormonów, przechodząc na katolicyzm, nie musiała powtarzać chrztu³⁴.

Od przeszło 50 lat Wydział Historii Rodzin Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich prowadzi studia genealogiczne i przechowuje największy na świecie zbiór tego typu dokumentów. Składają się na nie m.in. akta parafialne, akta urzędowe, dokumenty wojskowe oraz dokumenty niezwykłe, jak np. przemówienia na pogrzebach i spisy ludności. Wydział stosuje najnowocześniejsze technologie archiwistyczne. Dokumenty, które można sfilmować, przenosi się na mikrofilmy³⁵.

Archiwum mieści się w ogromnych pomieszczeniach granitowych podziemi Granite Mountain Record Vaults w kanionie na południowy wschód od Salt Lake City. Nad obszernymi składami wznosi się prawie 200 metrów monolitycznego granitu. Podziemia posiadają trzy tunele wjazdowe zaopatrzone w drzwi typu bankowego osadzone w silnych ramach. Wewnątrz podziemi utrzymuje się niezmienną temperaturę 15°C. Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich uruchomił ponad 370 ośrodków badań genealogicznych na świecie. Każdy może tam badać własną historię rodzinną, aby skompletować swoje drzewo genealogiczne.

³⁴ Kościół katolicki używa czterech kryteriów dla określenia ważności chrztu: materii, formy, intencji szafarza i dyspozycji osoby przyjmującej sakrament. Jedynym kryterium spełnionym w tej sytuacji jest materia, gdyż mormoni używają wody podobnie jak chrześcijanie. Sama formuła nosi jedynie pozory trynitarności. Mormoni pojmują bowiem Tróję Świętą w sposób radykalnie sprzeczny z chrześcijaństwem, a ich pojęcie Boga Ojca jest całkowicie sprzeczne z wiarą innych wspólnot chrześcijańskich. Ponadto szafarz udzielanego przez mormonów chrztu nie jest przekonany, że sprawuje sakrament ustanowiony przez Chrystusa. Nie jest to zatem sakrament chrześcijański. Por. „Wiadomości KAI” 2001, nr 30, s. 24.

³⁵ Ponieważ dokumenty przenoszone na mikrofilmy nie są zazwyczaj własnością Kościoła, należy uzyskać zezwolenie właścicieli dokumentów, zanim przystąpi się do filmowania. W zamian za prawo filmowania dokumentów właściciele zwykle otrzymują kopię mikrofilmu. Badania genealogiczne mormoni prowadzili także na terenie Polski.

ORGANIZACJA KOŚCIOŁA MORMONÓW

Kościół mormonów jest zorganizowany hierarchicznie. Kluczowym elementem organizacji jest kapłaństwo. Moc i władza kapłańska stają się niezbędne, gdy przychodzi do sprawowania świętych obrzędów w imieniu Boga. Obrzędy spełniane przez ludzi niemających ku temu władzy „nie zostaną uznane przez Pana Boga”³⁶.

Istnieją dwa porządki kapłaństwa: kapłaństwo Aarona (lewitykalne), w którym występują trzy pozycje, tj. diakona, nauczyciela i kapłana, oraz kapłaństwo Melchizedeka, w którym wyróżniamy sześć pozycji, tj. starszego, arcykapłana, siedemdziesiątego, patriarchy, apostoła i proroka.

Przy wyznaczaniu na pozycję diakona doktryna Kościoła stawia granicę wiekową. Diakonem może zostać chłopiec w wieku lat 12. Zakres jego obowiązków obejmuje rozdawanie sakramentu członkom Kościoła oraz wypełnianie szeregu czynności pomocniczych – organizacyjnych i porządkowych – związanych z funkcjonowaniem danej wspólnoty.

Nauczycielem może byćznaczony 14-letni młodzieniec. Prócz obowiązków przynależnych pozycji diakona nauczyciel ma zachęcać wiernych do przestrzegania przykazań, wizytuje rodziny, udziela nauk zawartych w pismach oraz pełni inne zlecone mu zadania. Nauczyciel przygotowuje również chleb i wodę na sakrament.

Pozycja kapłana obejmuje prawa i obowiązki zarówno diakona, jak i nauczyciela. Kapłan posiada nadto moc udzielania chrztu oraz poświęcania sakramentu. Może wyznaczać innych członków Kościoła na kapłanów, nauczycieli i diakonów. Do jego zadań należy również nauczanie ewangelii. Kapłanem można zostać, mając 16 lat.

Dla przewodzenia wszystkim członkom kapłaństwa Aarona w danym okręgu władze Kościoła powołują biskupa, który zajmuje się głównie sprawami doczesnymi powierzonej mu wspólnoty. Jest on również sędzią w odniesieniu do spraw duchownych członków Kościoła. Aby biskup był władny przewodzić we wszystkich sprawach

³⁶ *Zasady Ewangelii*, Salt Lake City 1980, s. 70.

wspólnych członkom danego okręgu, zostaje wyznaczony przez kompetentną władzę kościelną na arcykapłana.

Obowiązkiem starszego jest nauczanie i wyjaśnianie ewangelii. Starszy może ważnie udzielać chrztu. Poprzez nałożenie rąk udziela darów Ducha Świętego, błogosławi nowo narodzone dzieci. Może nadto, w przypadku nieobecności arcykapłana, przewodniczyć zebraniom kościelnym. Każdy kapłan w porządku Melchizedeka jest starszym.

Arcykapłan dysponuje mocą i władzą wypełniania wszelkich duchownych powinności przynależnych niższym pozycjom kapłańskim. Spośród arcykapłanów wyłaniany są ważniejsi funkcjonariusze kościelni – przewodniczący zborów, wyżsi doradcy, biskupi itd.

Podstawowym obowiązkiem siedemdziesiątego jest działalność misyjna, apostołat. Pozycja siedemdziesiątego bierze swój początek w słowach Ewangelii Łukasza: „A potem wyznaczył Pan także innych siedemdziesięciu dwóch i rozesał ich przed sobą, po dwóch, do każdego miasta i miejsca, dokąd miał nadejść. I mówił im: «Żniwo wprawdzie wielkie, ale robotników mało. Prościez tedy Pana żniwa, aby wysłał robotników na żniwo swoje. Idźcie, oto ja was posyłam jako baranki między wilki» [...] I wróciło siedemdziesięciu dwóch z radością mówiąc: «Panie, nawet szatani ulegają nam w imię twoje»” (Łk 10, 1-17).

Patriarcha to duchowny powołany do udzielania błogosławieństw patriarchalnych członkom Kościoła. „Błogosławieństwa te pomagają [...] lepiej zrozumieć naszą misję na ziemi. Są one słowem Pana Boga skierowanym do nas osobiście”. Patriarchami nazywa Biblia ojców plemienia, naczelników rodów lub pokoleń.

Apostołowie są – według mormonów – „specjalnymi świadkami Jezusa Chrystusa”. Kierują oni sprawami Kościoła na całym świecie. Każdemu z nich dane są wszystkie klucze Królestwa Bożego na ziemi, lecz jedynie senior apostoł, który jest Prezydentem Kościoła, ma wszelką władzę kościelną, pozostali działają pod jego kierunkiem.

Mormoni uważają Proroka (Pierwszego Prezydenta Kościoła) za przedstawiciela i – poniekąd – za pełnomocnika Pana Boga na ziemi. Prorokiem może być każdy człowiek – niezależnie od wieku, profesji,

wykształcenia. Prorok dysponuje „kluczami Królestwa”, co jest jednoznaczne z pełną jurysdykcją nad całym Kościołem. Jedynie Prorok może doświadczyć boskiego objawienia skierowanego do całego Kościoła. Boskie natchnienie sprawia, że Prorok jest nieomylny i nie może zwieść Kościoła z drogi prawdy.

Dwie ostatnie godności w porządku Melchizedeka, tj. apostoła i proroka, przyznawane są dożywotnio.

Doktryna mormonów wyróżnia pojęcie „kluczy kapłaństwa”. Kapłan jest upoważniony do sprawowania określonych obrzędów mocą swojego kapłaństwa. Spoczywa na nim jednakowoż obowiązek uzyskania nań zgody kompetentnej władzy kościelnej, gdyż w jej ręku spoczywają „klucze” zarządzania sprawami podlegającymi jej własnej jurysdykcji. Ona też jest władna określić czynności – w przepisany sposób – sankcjonować. „Klucze kapłaństwa” dla kierowania i zarządzania Kościołem we wszystkich jego sprawach duchowych oraz doczesnych posiada Prorok i Prezydent Kościoła.

Zasada nowożytnego objawienia jest jedną z zasad wiary i Prezydent Kościoła (The First President) uważany jest za proroka, który bezpośrednio od Pana otrzymuje natchnienie i objawienia, jak kierować Kościołem, a jego dwóch doradców stanowi Radę Prezydenta Kościoła (The First Presidency – Pierwsza Prezydentura).

Na następnym szczeblu znajduje się Rada Dwunastu Apostołów (The Quorum of the Twelve Apostles), która pod przewodnictwem Rady Prezydenta stanowi zasadniczy organ administracyjny i wykonawczy Kościoła. Kierunki działania wytyczone przez Radę Prezydenta Kościoła i Radę Dwunastu Apostołów są realizowane głównie przez Pierwsze Kworum Siedemdziesiątych (The First Quorum of the Seventy), złożone maksymalnie z 70 bardzo doświadczonych kierowników i administratorów. Kapłaństwem Aarona kieruje Biskup Generalny.

Zarządy regionalne, które kierują i koordynują pracą Kościoła w danym kraju, są wybierane spośród grona Pierwszego Kworum. Radę Prezydenta Kościoła, Radę Dwunastu Apostołów oraz Pierwsze Kworum określa się mianem Władz Generalnych (The General Authorities of the Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints).

KOŚCIÓŁ MORMONÓW PO ŚMIERCI JÓZEFA SMITHA

W lutym 1846 r. rozpoczął się masowy exodus ludności mormońskiej na zachód. Ewakuacji przewodził Brigham Young, który w praktyce zajął miejsce Józefa Smitha. Na szlak wędrowki nie wyruszyła żona zabitego Proroka, Emma Smith. Syn Józefa i Emmy Józef Smith III, urodzony w Kirtland 6 listopada 1832 r., przy wydatnej pomocy matki zorganizował mniejszość mormońską, sprzeciwiającą się supremacji Brigham Younga, w osobny kościół. Odrzucający propagowaną przez Younga poligamię, odłam mormonów przyjął nazwę Reorganizowany Kościół Jezusa Chrystusa Świątych w Dniach Ostatnich. Działa on do dziś pod nazwą Wspólnota Chrystusa w Ameryce i Europie.

Przywódstwo większości mormońskiej objął Brigham Young, urodzony w 1801 r. w Whitingham w stanie Vermont, który nawrócił się i został ochrzczony w obrządku mormońskim w 1832 r. Trzy lata później zasiadł w najwyższych władzach Kościoła, zostając członkiem Rady Dwunastu Apostołów, będącej senatem Kościoła. Kierował czasowo ośrodkiem mormońskim w Nauvoo (1838), po czym rozpoczął pracę misyjną w Anglii (1839-1841). Po śmierci Proroka Young został faktyczną głową Kościoła.

Po nastaniu fali prześladowań Young poprowadził mormonów nad Wielkie Jezioro Słone, gdzie pod przywództwem Younga, wybranego tam oficjalnie Prezydentem Kościoła, zbudowano Salt Lake City (Nowy Syjon). Była to osada zorganizowana na wzór teokratyczny, w której Young posiadał władzę niemal dyktatorską³⁷.

W 1849 r. mormoni ogłosili powstanie wolnego i niezależnego stanu Deseret, którego istnienie formalnie uznają po dziś dzień. Sam Brigham Young piastował urząd gubernatora stanu Utah (1849-1857), na terenie którego – po uregulowaniu spornych kwestii granicznych między USA a Meksykiem – znalazło się Salt Lake City.

Mimo niezwykle trudnej sytuacji Kościół prowadził aktywną działalność misyjną, wysyłając swoich misjonarzy w różne rejony świata: w 1837 r. na Wyspy Brytyjskie, w 1849 r. do Francji, Skandy-

³⁷ Szerzej: M. L. Hunter, *Brigham Young the colonizer*, Deseret 1941.

nawii, Włoch oraz Islandii, w 1850 r. na Hawaje, w 1853 r. do Afryki Południowej (Kapsztad), a w 1861 r. do Holandii.

Za rządów Brigham Younga przyjęto nowe dogmaty. W sierpniu 1852 r. poligamia została ogłoszona artykułem wiary³⁸. Publiczne ogłoszenie małżeństwa pluralistycznego spowodowało liczne konflikty z wyznawcami innych religii. Z jednej strony podnoszony jest pogląd, że Young kładł nacisk na poligamię wśród mężczyzn, gdyż tylko ona zapewnia im wstęp do raju, Kościół jednak tłumaczył czasowe dopuszczenie poligamii koniecznością zapewnienia opieki wdowom po zamordowanych w trakcie prześladowań i zmarłych w czasie wielkiej wędrówki³⁹.

Okres władztwa Younga rozpoczął cywilizacyjny i ekonomiczny rozwój całego regionu. Zbudowane zostały pierwsze linie telegraficzne, szlaki kolejowe. 16 października 1875 r. ufundowano Akademię Brigham Younga, obecnie Uniwersytet Brigham Younga w Provo. Young kierował społecznością mormońską do śmierci w 1877 r.

Trzecim Prorokiem i Prezydentem Kościoła został John Taylor (ur. w 1808 r. w Milnthrope, Anglia), przybyły na kontynent amerykański w 1832 r. Chrzest mormoński przyjął cztery lata później, a już w 1838 r. kreowano go apostołem. Od 1877 r. pełnił obowiązki głowy Kościoła Świętych w Dniach Ostatnich. Oficjalnie wybrano go Prezydentem w 1880 r. Wskutek konfliktu z władzami federalnymi przebywał od 1844 r. na przymusowym wygnaniu. I tutaj przyczyną sporu był problem poligamii. W latach 1884-1887 Taylor kierował Kościołem z ukrycia.

Jednym z pionierów przybyłych w 1847 r. nad brzegi Wielkiego Jeziora Słonego był Wilford Woodruff (ur. 1807, Avon, Connecticut). Prezydentura Woodruffa zapisała się niezwykle ważnymi wydarzeniami. Woodruff od 1875 r. był oficjalnym historiografem Kościo-

³⁸ Por. S. Beźnic, *Mormoni – kontrowersje wokół poligamii i Księgi Mormona*, „Kwartalnik Religioznawczy NOMOS” 1996, nr 14.

³⁹ Youngowi przypisywany jest także pogląd, że wylana przez Chrystusa krew nie zmywa wszystkich grzechów i że niektóre z nich może zmyć tylko krew człowieka. Pogląd ten miał spowodować masakrę w Mountain Meadows, gdzie zamordowano ponad 100 osób.

ła. W latach 1880-1889 przewodniczył Radzie Dwunastu Apostołów, by w 1889 r. objąć sukcesję po zmarłym Proroku Taylorze.

Kościół mormonów, akceptując wielożeństwo, popadł w niełaskę władz federalnych, sprzeciwiając się legalnemu ustawodawstwu. Stąd 24 września 1890 r. Woodruff wydał manifest znoszący małżeństwo pluralistyczne. W Deklaracji Oficjalnej I stwierdził uroczyście, że Kościół ani nie naucza, ani nie praktykuje poligamii⁴⁰. „Jako że Kongres zatwierdził prawa zakazujące małżeństw pluralistycznych, a które to prawa zostały uznane za konstytucyjne przez sąd najwyższej instancji, ogłaszam niniejszym swój zamiar poddania się tym prawom [...] Nie ma niczego w moich naukach, ani w naukach moich towarzyszy [...] co można by racjonalnie uznać za wpajanie czy zachęcanie do poligamii”⁴¹. Konferencja Generalna Kościoła potwierdziła prawo Woodruffa jako Proroka i Prezydenta do wydania manifestu uznanego jednomyślnie za autorytatywny i wiążący⁴².

Na konferencji zboru Cache 11 listopada 1891 r. W. Woodruff ogłosił, że doznał objawienia, w którym Bóg ukazał mu straszne skutki dalszego praktykowania poligamii. W całym Syjonie miałyby ustać działalność apostołska Kościoła, ustałyby wszystkie obrzędy. „Zamieszanie królowałoby w całym Izraelu i wielu ludzi byłoby uwięzionych. Należało przeto pozostawić świątynie w rękach ludu, aby można było odkupić umarłych, a nie wydawać je na pastwę bezdusznego prawa”⁴³.

Zgodnie ze swoją doktryną religijną mormoni dążą do ochrzczenia wszystkich zmarłych, którzy za życia nie mogli przystąpić do prawdziwego Kościoła. Za prezydentury Woodruffa powołano Towarzystwo Genealogiczne Kościoła (Genealogical Society of Utah)⁴⁴.

⁴⁰ *The Doctrine and Covenants of the Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints*, Salt Lake City 1984.

⁴¹ *The Doctrine and Covenants*; por. także: G. H. Bousquet, *Les Mormons*, s. 109-110.

⁴² Tamże.

⁴³ „Deseret Weekly” z 14.11.1891 r., cyt. za: *The Doctrine and Covenants*.

⁴⁴ Por. szerzej: J. S. Stehli, *Wszyscy trafimy do rajy?*, „Forum” 1990, nr 14 („Le Point”, 25.02.1990).

Po śmierci Wilforda Woodruffa (1898) przez trzy lata Kościołem kierował nowy Prorok, Lorenzo Snow⁴⁵. Szóstym Prorokiem w historii Kościoła był syn Hiruma Smitha, urodzony w 1838 r. Józef Fielding Smith, który w wieku 28 lat (1866 r.) został wyświęcony na apostoła, w 1901 r. powołany na najwyższy urząd w Kościele. Swoją wizytą w Europie latem 1906 r. zapoczątkował praktykę odwiedzania terenów misyjnych przez urzędującego Prezydenta Kościoła.

W przemówieniu inauguracyjnym LXXXIX Półrocznej Konferencji Kościoła J. F. Smith oświadczył, że otrzymał kilka boskich przesłań w okresie poprzednich miesięcy. Jedno z nich, dotyczące nawiedzenia przez Zbawiciela duchów umarłych, podczas gdy ciało spoczywa w grobie, miał otrzymać poprzedniego dnia. Wizja została spisana i potwierdzona autorytetem najwyższych władz Kościoła. „Gdy tak rozmyślałem nad tymi sprawami, co są zapisane, oczy mojego zrozumienia otworzyły się, a Duch Pański spoczął na mnie, i ujrziałem zastępy umarłych, tak małych jak i wielkich”⁴⁶. Widzenie J. F. Smitha jest ostatnie w oficjalnym spisie objawień danych całemu Kościołowi.

W latach 1918-1945 Kościołowi przewodniczył Heber Jedediah Grant. Za jego prezydentury uruchomiono stację radiofoniczną, której audycje zainicjował koncert chóru „Tabernakulum”. Liczący ponad 300 śpiewaków Mormon Tabernacle Choir jest największym zespołem chóralnym na świecie. Jedyny koncert w Polsce odbył się w warszawskim Teatrze Wielkim 22 czerwca 1991 r. z okazji dedykowania (poświęcenia) nowej kaplicy. Prezydentura Granta przypadła na okres II wojny światowej. Kościół podjął aktywne działania na rzecz potrzebujących w Europie. Program pomocy był kontynuowany za prezydentury George’a Alberta Smitha, który przewodniczył Kościołowi w latach 1945-1951.

Po śmierci G. A. Smitha Prorokiem obrano Davida Omana McKaya (ur. 1873 r. w Huntsville, Utah). McKay stał na czele Świę-

⁴⁵ Szerzej o osobie L. Snowa i jego następcach por.: R. R. Rich, *Ensign to the Nations. A History of the Church from 1846 to 1972*, Provo 1972.

⁴⁶ *The Doctrine and Covenants*, s. 133-141.

tych blisko 19 lat (1951-1970). W okresie tym liczba wiernych poczęła zbliżać się do 3 mln. W ramach programu budowy świątyń 11 września 1955 r. uroczystie dedykowano Świątynię Szwajcarską. W początkach lat siedemdziesiątych krótko piastowali urząd Proroka i Prezydenta Kościoła Józef Fielding Smith (1970-1972) i jego następca Harold B. Lee (1972-1973). 30 października 1973 r. jedenastym następcą Józefa Smitha został Spencer Wooley Kimball. Urodzony w 1895 r., już od 1943 r. zasiadał w najwyższych władzach Kościoła, kiedy to został członkiem Rady Dwunastu Apostołów. Od 1972 r. przewodniczył tejże Radzie.

18 lutego 1978 r. erygowano tysięczny zbor Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich (Nauvoo, Illinois). Przełom lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych przyniósł aktywizację działalności misyjno-ewangelizacyjnej. 6 kwietnia 1980 r. Kościół uroczystie świętował 150. rocznicę swego odnowienia na ziemi. W tym też roku dedykowano świątynię w Tokio oraz świątynię Seattle w Waszyngtonie. W 1982 r. liczba wiernych Kościoła przekroczyła 5 mln. W 1983 r. odbyła się ceremonia rozpoczęcia budowy pierwszej świątyni w krajach dawnego bloku komunistycznego (Freiberg – b. NRD). Uroczystość dedykacji miała miejsce rok później⁴⁷.

W 1985 r. do godności Proroka wyniesiony został Ezra Taft Benson. Urodził się 4 sierpnia 1899 r. Studiował w Brigham Young University. W latach 1953-1961 pełnił funkcję sekretarza rolnictwa w administracji federalnej⁴⁸. Już od 1943 r. służył Kościołowi jako apostoł. W latach 1921-1923 przebywał na misji w Zjednoczonym Królestwie. W 1963 r. przewodniczył misji europejskiej⁴⁹. Za jego prezydentury (1986) liczba wiernych przekroczyła 6 mln. Po śmierci E. T. Bensona

⁴⁷ Pojęcie „świątynia” nie jest tożsame z pojęciem „kościół” rozumianym w sensie substancjalnym. Najważniejsze obrzędy dokonywane są w świątyni, a tylko niektóre w kaplicy (obiekt sakralny niższej rangi). Do świątyni niemormoni nie mają wstępu.

⁴⁸ Nadmienmy, że wyznawcy mormonizmu niejednokrotnie pełnili wysokie urzędy państwowe, by wspomnieć prezydenta Stanów Zjednoczonych R. Nixona. Por. szerzej: J. W. Carrol, D. W. Johnson, M. E. Marty [i in.], *Religion in America, 1950 to the Present*, New York 1979.

⁴⁹ Por. *Church growth by decades from 1830 to 1971*, w: R. R. Rich, *Ensign to the Nations. A history of the LDS church from 1846 to 1972*, Provo 1972, s. 601.

godność Proroka objął w 1995 r. dotychczasowy Pierwszy Doradca Gordon B. Hinckley. Aktualnie liczba wyznawców jest szacowana na blisko 10 mln. W stanie Utah mormoni stanowią około 70% populacji mieszkańców⁵⁰.

W historii religii mormonów obok Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich (mormoni Utah) powstało wiele innych odłamów, które z biegiem czasu uformowały się w odrębne wspólnoty religijne. Wśród nich należy wymienić następujące: Wspólnota Chrystusa (d. Reorganizowany Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich – Reorganized Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints), Kościół Chrystusa – Świątynia Lot (Church of Christ, Temple Lot), Kościół Jezusa Chrystusa – bikertonieści (Church of Jesus Christ – Bickertonites), Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich – strangiści (Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints – Strangites), Kościół Jezusa Chrystusa – kutleryści (Church of Jesus Christ – Cutlerites). Osobną grupę stanowią również mormoni praktykujący poligamię.

MORMONI NA ZIEMIACH POLSKICH

Historia Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich na ziemiach dzisiejszej Polski sięga 1908 r., kiedy to zorganizowana została gmina mormońska we Wrocławiu. W związku z jej rozwojem organizacyjnym i wzrastającą liczbą wiernych w 1921 r. uległa podziałowi na trzy nowe: Centrum, Zachód i Południe.

Zorganizowana działalność mormonów datuje się od 1922 r., kiedy to pracę misyjną na Mazurach rozpoczął pierwszy Święty w Dniach Ostatnich Fritz Fischer, a ośrodkiem Kościoła stały się Żelwagi, wieś na Pojezierzu Mrągowskim, 5 km na zachód od Mikołajek (Nikolai-ken)⁵¹. Trudna sytuacja materialna wsi w latach dwudziestych naszego stulecia była przyczyną emigracji wielu jej mieszkańców. W poszukiwaniu lepszego losu wędrowali w głąb Rzeszy. Taki los spotkał

⁵⁰ Oficjalna statystyka Kościoła na maj 1998 r. podawała 10 070 524 wiernych. Por. „Ensign” z 1998 r. (nr 5). Kościół liczy aktualnie 2424 zbory, 649 dystryktów i 318 misji.

⁵¹ Por. A. Tokarczyk, *Mniejszości wyznaniowe w PRL*, „Euhemer” 1968, nr 3-4.

Fritza Fischera, który Zełwągę opuścił wkrótce po zakończeniu I wojny światowej. Przez narzeczoną, później żonę, zapoznał się z naukami mormonów i przyjąwszy chrzest, wstąpił do Kościoła⁵². Po powrocie do domu rozpoczął propagowanie zasad nowej wiary wśród mieszkańców rodzinnej wsi. Zdołał pozyskać dla idei głoszonych przez Kościół mormonów większość zamieszkujących Zełwągę rodzin. Pierwsza oficjalna misja mormońska przybyła do Zełwągów w 1926 r., 14 lipca 1929 r. poświęcono pierwszą kaplicę mormonów. Do wybuchu wojny gmina mazurska liczyła około 200 osób⁵³.

Po wyzwoleniu wyznawcy mormonizmu zorganizowali się w jedną społeczność religijną. Wydział Wyznań Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie zarejestrował konfesję pod nazwą Reorganizowany Kościół Świętych Dni Ostatnich (mormonów)⁵⁴. W 1947 r. liczbę wiernych oceniano na około 130 osób⁵⁵. Rekrutowali się oni spośród autochtonicznej ludności mazurskiej lub ludności niemieckiej, która odstąpiła od Kościoła ewangelicko-augsburskiego⁵⁶. W Zełwągach znajdowała się jedyna w Polsce kaplica mormońska, „podłużny, drewniany budynek, utrzymany z zewnątrz i wewnątrz w różnych odcieniach niebieskiego koloru”⁵⁷.

Na czele mormonów w Polsce stał przez dłuższy czas szwagier Fritza Fischera Adolf Krusche. Po jego wyjeździe do Republiki Federalnej Niemiec prezydentem wyznania został Erich Paweł Konietz. Do 1962 r. zamieszkujący Polskę mormoni podporządkowani byli pod względem organizacyjnym misji w Berlinie Zachodnim. Trudności z bezpośrednim komunikowaniem się z misją berlińską spowodowały, że opiekę nad wyznawcami przejęła misja szwajcarska, której przedstawiciele osobiście przybywali do Polski.

⁵² Autorzy polscy na ogół pomijają fakt, że wspólnota mazurska należała do Kościoła reorganizowanego.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Akta Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (dalej: Akta MSWiA), Akta b. Urzędu do Spraw Wyznań, sygn. NK-803/23/2/78.

⁵⁵ A. Sakson, *Działalność kościołów i wyznań protestanckich na Mazurach*, „Euhemer” 1987, nr 1.

⁵⁶ L. M. Szwengrub, *Mormoni w woj. olsztyńskim*, „Euhemer” 1962, nr 3.

⁵⁷ Tamże.

Z uwagi na związki wyznawców mormonizmu z kulturą niemiecką w większości postanowili opuścić Polskę i osiedlić się w RFN. Inicjatorem wyjazdu był Erich Konietz. W lipcu 1971 r. władze państwowe udzieliły zainteresowanym zgody na wyjazd. Wyznanie zostało oficjalnie rozwiązane przez Wydział Wyznań w Olsztynie. Kaplicę w Żelwągach przekazano do dyspozycji GRN w Mrągowie⁵⁸.

Inicjatywę odnowienia religii mormońskiej w Polsce podjęto w połowie lat siedemdziesiątych⁵⁹. Rozpoczęto prace nad redakcją projektu statutu wyznania. Latem 1976 r. Polskę odwiedził prezydent wyznania w NRD Henryk Burkhard. W tym czasie liczbę członków oceniano na 21 osób. W marcu 1977 r. członkowie-założyciele złożyli w Urzędzie do Spraw Wyznań wnioski o rejestrację. Kościół Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatnich (mormonów) został zalegalizowany decyzją z dnia 30 maja 1977 r.⁶⁰ W początkowym okresie siedzibą władz naczelnych był Szczecin.

W myśl statutu Kościół jest związkiem wyznaniowym pozostającym w jedności „dogmatycznej i ideologicznej” z Centralnym Kościołem Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich w Salt Lake City. Jest niezależny od jakichkolwiek organizacji krajowych i zagranicznych. Członkiem Kościoła może zostać każdy człowiek bez względu na płeć, narodowość, rasę, jeżeli zapozna się i przyjmie artykuły wiary Kościoła mormonów oraz podda się przepisanyemu obrzędowi. Kościół nie krępuje swych członków w działalności społeczno-politycznej, ale też nie ogranicza ich własnej aktywności w tej sferze, gwarantując wszakże przestrzeganie „wszelkich ustaw i rozporządzeń”.

Niespełna trzy miesiące po wydaniu decyzji rejestracyjnej polską placówkę mormonów wizytował Pierwszy Prezydent Spencer W. Kimball z osobami towarzyszącymi (22-24 sierpnia 1977). Doszło także do spotkania z Ministrem – Kierownikiem Urzędu do Spraw Wyznań Kazimierzem Kąkolem.

Trudności wewnętrzne i problemy personalne końca lat siedemdziesiątych negatywnie wpłynęły na liczebność i organizację Kościoła

⁵⁸ Akta MSWiA, Akta b. Urzędu do Spraw Wyznań, sygn. NK 803/23/2/78.

⁵⁹ Nie był to już jednak odłam reformowany, lecz mormoni Utah.

⁶⁰ Decyzja Ministra – Kierownika Urzędu do Spraw Wyznań, nr NK 803/31/2/77.

ła⁶¹. W okresie 1977-1978 przybyło 11 członków, ubyło z powodu wyjazdu za granicę 8 (5 – Zełwagi, 3 – Słupsk), odstąpiło zaś 16. Z dniem 30 września 1979 r. uległo likwidacji biuro Kościoła w Szczecinie, centrala przeniesiona została do Warszawy⁶². Z dniem 31 marca 1980 r. uległa likwidacji gmina poznańska.

Połowa lat osiemdziesiątych przyniosła zmianę modelu funkcjonowania Kościoła i jego władz krajowych. Centrala z Salt Lake City delegowała misjonarzy, którzy mieli kierować pracą placówki polskiej. Czasowo sprawami Kościoła zawiadywali Stanley i Gwendellyn Mazur. 11 września 1985 r. przybyli Dorota i Juliusz Fussek, który objął funkcję p.o. Przewodniczącego Kościoła. Po zakończeniu misji J. Fusska nowym Prezydentem Kościoła został dr Walther Le Grand Whipple, profesor muzykologii w Brigham Young University. Aktualnie misją kieruje Richard Ordyna. Zanotowano również istnienie nierejestrowanej grupy mormonów w Toruniu⁶³.

W dniach do 30 maja do 3 czerwca 1986 r. przebywał w Polsce z wizytą oficjalną ówczesny Drugi, obecnie Pierwszy Doradca Prezydenta Kościoła Thomas S. Monson, któremu towarzyszył Prezydent Russel M. Nelson.

W drugiej połowie lat osiemdziesiątych Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich rozpoczął budowę ośrodka misyjno-kulturalnego w Warszawie. Tymczasowo nabożeństwa odbywały się w wynajętym lokalu zastępczym.

Aktualnie Kościół mormonów posiada w Warszawie Biuro Informacyjne (Nowy Świat 38/1a) oraz Ośrodek Misyjno-Kulturalny z Kaplicą na Woli. Uroczyste poświęcenie miało miejsce 22 czerwca 1991 r. K. Urban podaje, że w 1991 r. Kościół mormonów liczył 283 członków⁶⁴. Aktualnie liczba wiernych Świętych w Dniach Ostatnich oceniana jest na ponad 900 osób.

⁶¹ Akta MSWiA, Pismo do Ministra – Kierownika Urzędu do Spraw Wyznań z dnia 23 lipca 1979 r., b. sygn.

⁶² Akta MSWiA, Pismo z dnia 18 września 1979 r., b. sygn.

⁶³ Akta MSWiA, sygn. Wz PF-133/6841/7/85.

⁶⁴ K. Urban, *Mniejszości religijne w Polsce 1945-1991 (zarys historyczny)*, Kraków 1994, s. 180.